Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (10766) | 1978 чылдың июль 21, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КРАСНОДАР КРАЙ. Кубаньның чер ажылдыглары чаа дүжүттү ажаап албышаан, ону күрүнеге масселалыг-биле садып турар. Тараалларны 1 млн. 800 муң гектарда тараан. Амгы үеде калбак-делгем ховуларда 16 муң комбайннар, 60 муң тракторлар, 20 муң хире ижүт тергелер, 41 муң жаткалар, 50 муң хире автомашиналар ажылдан турар.

Кубаньның шөлдериниде 1260 ажаап-алышкын-транспорт комплекстери бар. Тараажылар беш чылдың үшкү чылында Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4 млн. 300 муң тонна тарааны урар.

ЧУРУКТА: Тимашев районда «Искра» колхозтуң № 1 ажаап-алышкын-транспорт отрядының механизаторлары арбайны ажаап ап турары.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

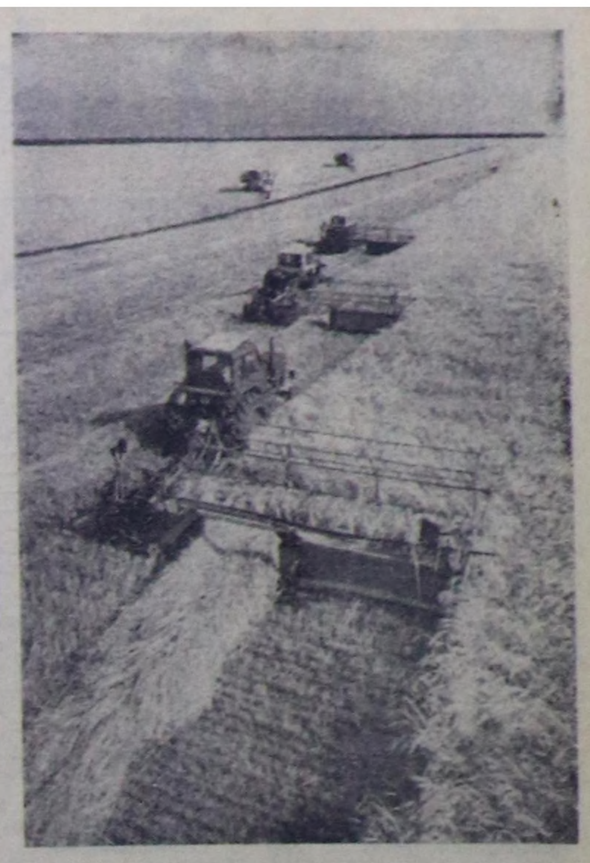

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Ам республиканың ажыл-ишчилери эң-не харыысалгалыг ажылды — ниитиниң малынга чем белеткээрин чорудуп турар. «Мал ажылындан бистиң алыр деп турар бүгү-ле чүүлдеривис — хөй эт, үүт болгаш еске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда мал чемперинин, харын янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемперинин четчиринден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга плеткелиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында республиканың совхозтары ниитиниң малынга 164,5 муң тонна сигенни, 52 муң тонна сенажты, 8,7 муң тонна витаминниг сигеи далганын, 8 муң тонна будук-бүрүнү, 400 муң тонна силосту белеткеп алыр ужурлуг.

Бо чугула кампанияның чорун турарының байдалы кандыгы? Июльдун 17-ниң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле 5215 тонна сигеи белеткеттинген, азы план-онаалданың 3,4 хуузу. Ол болза, эрткен чылдың бо үеэинде турганындан ийи ажыг катан хөй болуп турар. Тараан болгаш чайгаар үнген сигеннерни 14622 гектар черден кескеп.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары 1262 тонна, Улуг-Хемнин — 994 тонна, Каа-Хемнин — 664 тонна, Чөөн-Хемчиктин — 575 тонна сигенни белеткеп, мал чеми курлавырлап алырын оске районнардан элээн шалыпкын чорудуп турар. Тус-тус ажыл-агыйлардан Овур районда «Кызыл тук» совхоз планын 20 хуу, «Ленинчи орук» совхоз 14 хуу, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы — 13,1 хуу, «Коммунизмниң херели» — 11,4 хуу, «ҮГКА 25 чылы» —11,6 хуу чедирип, сигеи кезилдезин элээн бедик темпилер-биле чорудуп, бүгү күштү олче мобилизастап турар.

Ынчалзажок сигеи кезин белеткээриниң болдунар аргалары бар чамдык районнар бо кампанияны ам-даа куду темпилер-биле чорудуп турарын демдеглээр херек. Чижээ, кезер сигени эки үнген Бии-Хем район сигеп кезилдезин эгелээнден бээр чартык ай ажыг үе эрткенде безин планын доңгун-ле 3,6 хуу, ол ышкаш Тожу район оондаа дора — 2,1 хуу, хыырлыш кезин болур шыпааларлыг Тес-Хем район мырыңай 0,9 хуу чедирген болуп турар. Шак ындыг оожум темпилиг чорукту сигеи үнмээни-биле, агаар-бойдустуң байдалы-биле тайылбырлап канчан-даа болбас. Бо районнарның удуртукчулары ам-даа маажым хөөнден уштунмаандыр. «Бистиң девискээривисте сигеи бар-ла болгай, ам-даа эки үнзүн, кезин ап четтигиптер бис» деп бодаар, тургустунган байдалдың бергезин хапызы-биле медереп билбес, ажыл-херекчи бүгү чонну кошкак мобилизастап турар чорук-тар-биле эптежин болбас. Сигеи кезилдезинің талазы-биле хожудап турар районнар ам темпини дүргедириниң шиитпирлиг, дээштиг хемчегларын алза чогуур.

Бо чылдың июльдун 17-ге чедир республикада ниитизи-биле 2747 тонна сенаж салдынган, азы план-онаалданың 5,3 хуузу. Витаминниг сигеи далганын 636 тонныны бүдүрген, ол — план-онаалданың 7,3 хуузу болуп турар. Бедик шынарлыг бо чемнерни белеткээринче база-ла Таңды районнуң ажыл-агыйлары онза кичээнгейни салып турар. Чижээ, республикада белеткеттинген барык-ла бүгү сенаж Таңды районга онаажып турар. Ону ында 2725 тонныны белеткээн, азы план-онаалданың 21,7 хуузу. Таңдыжылар витаминниг сигеи далганын 408 тонныны бүдүрген, ол — план-онаалданың 14,6 хуузу. Өске районнарның совхозтары бо үнелиг чемнерни белеткээринче амдаа болур-чогууру-биле кирбээн. Таңдыжылардың үлегери-биле сенаж болгаш витаминниг сигеи далганы белеткээринче болдунар аргаларлыг бүгү ажыл-агыйлар доп-дораан кирее чогуур.

Республикада ниитизи-биле 872 тонна будук-бүрү белеткеттинген, азы планның 10,9 хуузу. Чемнин бо хевирин белеткээри эрткен чылдың үеэинде турганындан дыка куду темп-биле чорун турар. Чөөн-Хемчиктин ажыл-агыйлары 436 тонна будук-бүрүнү белеткеп, планын 48,4 хуу, Улуг-Хемнин 269 тоннаны белеткеп, планын 26,9 хуу чедирее берген. Будук-бүрү кайы-даа ажыл-агыйның девискээринде бар болганда, ону чер болганга арбыдады белеткеп ап болур. Бо ажылче-даа хожудап турар черлер күштерни мобилизастаары негеттинип турар.

Малга чемнер белеткээриниң темпизин күштелдиреринин, ол эң чугула кампанияже бүгү чонну мобилизастаарының, мал чеминде киржип турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, бердинген онаалдаларның күүсеттезин хүн бүрү контрольдаарының, чем белеткээриниң болдунар бүгү аргаларын ажыглаарының дээштиг хемчегларын районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары алыр хүлээлгелиг.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга арбын чемни белеткээри-биле шынаада сигеи кезин болур черлерни суггарарының хемчеглерин ап турар.

Салбырның девискээринде хемнер уннары — ыяштар, чыраалар, чадан үнүштер аразы черлерде сигеннин үнүжү эки. Салбыр 1100 тонна сигенни чогуур үеэинде кезин белеткээр сорулганы салган. Бо хүннерде хол кадыры-биле 50 ажыг кижи түс-түс звеноларда хуваттынган, сигеи кезилдезинче кирипкен.

Комсомолчу-аныяктар биле салбырның специалистериниң тургустунган бригада (бригадири С. Ховалыг) Ак-Тал арыында сигеи кезилдезинче кирипкен. Олар хол кадыры болгаш оске-даа херекселдер-биле чепсегленген. Бригада 30 тонна сигеи белеткээр онаалда алган. Ажылының баштайгы хүннеринде 500 центнер сигенни кезин белеткээн.

М. СЕВЕН.

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ ЭКИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыы доозулган. Бо үениң дургузунда «Тыва тудуг» трестиң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган бригадаларының дугайында кысказы-биле чугаалап бөрин

ук тресте партком секретары Станислав Григорьевич Краснопёровтан бистиң корреспондентивис дилээн. Ооң харыызын мооң адаанда парладывыс.

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле бистиң тудугжуларывыс танышкан болгаш аңла сорук кирип, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шалыпчы ажылдаанар.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронин удуртқан комплекстиг бригада бо чылдың бирги чартыының планын беш ай дургузунда боттандырган, тудугмонтаж ажылдарының планын 125 хуу күүседкен. Ооң-биле чергелештир тудугжулар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 135 хуу чедирген.

«Кызыл тудугнуң» бо мурнакчы бригадазы үстүнде чоннуң беш чылдың үшкү чылының бирги чартыы доозулган. Бо үениң дургузунда «Тыва тудуг» трестиң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган бригадаларының дугайында кысказы-биле чугаалап бөрин

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле бистиң тудугжуларывыс танышкан болгаш аңла сорук кирип, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шалыпчы ажылдаанар.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронин удуртқан комплекстиг бригада бо чылдың бирги чартыының планын беш ай дургузунда боттандырган, тудугмонтаж ажылдарының планын 125 хуу күүседкен. Ооң-биле чергелештир тудугжулар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 135 хуу чедирген.

«Кызыл тудугнуң» бо мурнакчы бригадазы үстүнде чоннуң диишкиннерин күш-ажылдың организастаанындан, ажылчын үени хумагалыг чарыгдап турарындан чедип алган. Бо коллектив амты үеде Кызылдың дөртү микрорайонунда 90 аал чурттаар чуртталга бажыңының ийиги катын доозун турар. Олар бо чылдың төнчүзүнге чедер ук бажыңның тулуун доозар сорулганы салган.

А. Воронинниң удуртқан коллективинде мурнакчы дашчылар хөй. Ылангыя К. Кызыл-оол, С. Тараачы, Н. Панин олар хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип, од шалыпчы күш-ажылы-биле коллективтиң ат-алдарын көдүрүп турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездиниң делегады Августа Иванова Ельшованың удуртқаны комсомолчу-аныяктар бригадазы бо чылдың январь—июнь айларының планын чедиишкинниг күүседкен.

Бо коллективтиң аныяктарының шалыпчы күш-ажылын Ленинчи комсомолдуң 60 чылышта тураскаатқан. Ол юбилейни толептиг уткуур дээш бригада кежигүннериниң аралында социалистиг чарыш калбарган. Аныяк-даа болза, дурукулгалыг шеверлекчилер Наталья Чудинова, Майя Ондар, Тамара Хертек болгаш өскелер-даа мурнуку одуругда чорун орарлар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле трестиң бригадаларының кежигүннери танышкан болгаш планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш улам шалыпчы ажылдап турарлар.

48 дугаар тудуг эргелелиниң Р. Григорович болгаш А. Ельшованың удуртқаны малярлар бригадалары чартық чылдың планын хуусаадан барык бир ай буруңгаар дооскан. Ол ышкаш Е. Бизяеваның удуртқаны комсомолчу-аныяктарның бригадазы база эки түңнелдерлиг ажылдап турар. Ол бригада квартал түңнелдери-биле эргелелде социалистиг чарыштың ийиги черинде үнген. Бригаданың профоругу Зоя Оюн социалистиг чарышка тиилээни дээш эрткен чылын УАЧД-ге баар путёвка-биле шаңнатқан. Ол онгу беш чылдың үшкү чылында база-ла мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Е. Бизяеваның бригадазы (адаанда). Комсомолчу Зоя Оюннуң ажылдап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-29»—«ПРОГРЕСС-2»:

УЖУДУУШКУНУ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль он тоста космонавтар Владимир Коваленок биле Александр Иванченков оларның космоска ужудуушкунунуң бешки неделязы доозулган. Июль 19-та орбитада «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы «Прогресс-2» дээр чүүк кораблиниң орбитаже үндуре берген оттулар үүлүн «Салют-6» станцияга кудуп эгелээннер.

Бүгү-ле хынаалдаларны кылганының соонда станцияның кывар чүүл саваларынче оттулар чүүлдү кударының командазын берген. Экипаштың болгаш ужудуушкун башкарар төп черниң специалистериниң хынаалдазы-биле оттулар чүүлдү куткан.

Телеметрлиг информацияның болгаш космонавтарның дамчытканын ёзугаар алырга, «Салют-6» станцияга кывар чүүл-биле хандырарының программазы бүрүн күүсеттинген.

Июль он тоста «эзилдириг» кылыр херекселге ийи хүн үргүлүлээн эзлчеглиг технологтуг дуржулганы космос комплекизинге кылып дооскан.

Эштер Коваленок биле Иванченков оларның надыының байдалы эки. «Салют-6—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос комплекизинің системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Чер чоогунуң орбитазында эртем шинчилелдери үргүлчүлевишаан.

УЖУДУУШКУНДА — «РАДУГА»

Черниң кылымал спутник-эдеривчилерин ажыглап турган, харылаааның болгаш телевизия дамчыдылгазының системаларын улам-на сайыраңгайлыдар программаны бүгүаар 1978 чылдың июль 19-та Совет Эвилелиниң харылаааның эзлчеглиг спутнигин салып үндүрген. Ону дүн-хүн дургузунда үзүк чок телефон-телеграф радиохарылдаазын чалгыларының бир сантиметр диапозонунга хандырар болгаш Төп телевидениниң өөнүг болгаш ак-кара программаларын «Орбита» станцияларның четкилеринче хары угда дамчыдар сорулга-биле салып үндүрген.

«Радуга» спутниктя мооң адаанда эге параметрге доктаамал дескинер орбитаже салып үндүрген:

— Чер кырыындан бедии 36590 километр;

— Черни долгандыр дескинериниң үеэи — 24 шак 38 минута;

— орбитаның ийленчээ — 0,5 градус.

Харылаааның болгаш телевидениниң хөй униут улаштыр дамчыдар болгаш сайыредып кылган аппаратураазындан ангыда черже чазыг чок углаашкынны кылыр үш өзектиг система, хүн батареяларының хүнче углаашкынынга хамаарылга чок энергия хандырылгазының системазы, орбитага башкарылга системазы, чылыг таарыштырар система, спутниктиң иштики чылыг деңнелин таарыштырар система, спутниктиң системаларының ажылының дугайын черже дамчыдар радиотелеметрия системазы, спутниктиң орбитазын хемчээр болгаш ону башкарар радиосистема база тургустунган.

«Радуга» спутникте тургустунган аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Команда-хемчээшкин кылыр комплекс спутникти башкарып турар. Спутниктиң харылаа болгаш телевидение аппаратуразын айыткан программа ёзугаар ажылдаар.

«Радуга» спутник делегейниң «Стационар-2» дээр индекстиг.

«ХЕМЧИККЕ» ТЫВЫСКАН

1977—78 чылдарның мал кыштагладыышкынын эки эрттирил, малдың баш санын болгаш оон төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг кирипкеш, Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхоз тиилекчи деп санаткан.

Ол ажыл-агыйга СЭКП Тыва обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүлелдин болгаш ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга турасказаткан байырлыг хурал дүүн суриунуң клувунга болган.

«Хемчик» совхозтуң партком секретары **Д. Д. Сарыглар** хуралды ажыткаш, СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдилиниң эргелекчизи **Г. А. Заркевичиге** сөс берген.

Эрткен кыштың берге байдалдары турзажок, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле чедиишкиниг ажылдааны дээш совхозтуң ажылчыннарынга, албан-хаакчыларынга изиг байыры чедиргеш, шилчиир Кызыл тукту ажыл-агыйның төлээлекчилеринге тывыскан.

Ук совхозтуң № 1 болгаш 2 бригадалары эрткен кыжын мал бажын хоратпас болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка база тиилекчи болуп үнген. Оларга дипломнарны болгаш акша шаңналарын база дүүн тывыскан. Оон ангыда «Хемчиктиң» төп сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазының чартык чыл планын 125 хуу күүседкен. Ол күш-ажылчы чедиишкини дээш ук ферма база СЭКП обкомунун диплому-биле шаңнаткан.

Байырлыг хуралга № 1 бригаданың бригадири **Сарыглар Хирвигбей**, саанчы **Хомушку Хирлиг**, «Хемчик» совхозтуң директору **О. Д. Сарыглар** олар чүве чугаалааш, ажыл-агыйның иглчилери бо шаңналларга сорук киргенин, ону онгу беш чылдың үшкү чылының ийиги чартыында холдан салбас дээш улам шуулургу ажылдаар ээзрин бүзүреткеннер.

Х. МОНГУШ.

УЛАМ ХАНЫ АНАЛИЗТЭЭР

Бо хүннерде бистиң республиканың кодээзинің ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында доктаалын бедик көдүрүүшкүн-биле таныжып көргеш, ону боттандырары-биле улам-на улуг күженнишкиниг ажылдап турарлар. Ооң-биле холбаштыр кодээ корреспондентилерден хөй-хөй чагаалар редакцияга хүнүүн-не кээп турар. Кээп турар хөй чагааларның чамдыызын тема аайы-биле бөлүктеп, допчулалга үндүрери редакцияга чаңчыл апарган. Бо удаада малчыннарның ажыл-ижинге тураскаатқан чагаларны мында киирдивис.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Кызыл-Таңга салбырында бистиң бижикчивис Тюлюп Самбыцович Сандю хары угда үш чагааны редакцияже чоруткан. Ол «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдыы Ишкинде малчыннарының ажыл-ижин болгаш амыдырал-чуртталгазын тодаргай бижээн. Кадыр-берт, чедер орук-чирин берге ол черде эрес-дидым, тура-соруктуг болгаш күш-ажылга кызымак кижилер алыылдан, чурттан турарын автор дыннаткан. Оларның бирээзи — Намзырай биле Түң-Серен Ондарлар. Ол өг-бүле малга 1950 чылдан бээр ажылдап келген. Ам тантыг-ла 28 чыл болуп турар. Кежээ, кызымак малчыннар ол үениң дургузунда 7500 хире өшкүнү төрээн совхозунга өстүрүп берген. Онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылында малчын өг-бүле төрүүр 100 өшкүте онааштыр 95 анайны менди доруктурарын, өшкү бүрүүнден 700 грамм төөктү алырын хүлээнгеш, сөзүнге ээ болган. Олар мал чеминге 10 тонна сигенни белеткеп алырын база хүлээнген. Амгы үеде бо хоочун малчыннар кодан өшкүзүн эки оттуг чайлага одарладып үне берген.

Ол автор бодунуң оске-даа чагааларынга Ишкин чурттуг малчыннарның дугайын чылыг сөстер-биле мактап бижээн. Шынап-ла Алдыы, Үстүү Ишкиннерге дидим, чүрекир-ле кижи хая-даш үнүп, мал кадарын болур. Ында даглар конзуг кадыр-каскак, хаятуруглуг. Ындыг берге черге хөй чылдарда ниитиниң малын малдап өстүрүп турар кижилерни черле канчан мактавас боор! Бодунуң шак мергежилинге ёзулуг бердинген, бергелерге торулбас кижилер ол-дур.

Кызыл-Мажалыкта бистиң бижикчивис Ф. Сеглеңмей хой оолдаашкынының үеэинде чаш хураганнарны азырап доруктурарынга хамаарыштыр бодунуң бодалын болгаш хайгаралдарын бижээн базга солун.

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

Чаш хураганны хөлүн эрттир изиг, чылыг черге чаңчыктырып доруктурары багай уржуктуг болур деп автор бижип турар. Чүге дээрге өңгүрөө, бичии-ле соокка алыскаш, дораан аарыыр, деңгиичел эвес болур. Бичиизиндеи эгелээш ой-танында соок температуралыг черге хураганнарны доруктурары оларның кадыг-быжыг, белен аарыыс болурунга салдарлыг. Авторнуң ол бодалын хойжулар, специалистер моон соңгаар өөренип көөрү артык эвес болгу дег.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта Дамдын **Найгын-оол** ол-да ажыл-агыйның ачыык хойжузу коммунист Санчы Алдын-Хереллиң ажыл-ижин мынчаар мактап бижээн чагааны редакцияже чоруткан: «Санчы Алдын-Херел онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында багай эвес көргүзүлерни чедип алган. Ооң кадаргаш доруктурарын, өшкү бүрүүнден 700 грамм төөктү алырын хүлээнгеш, сөзүнге ээ болган. Олар мал чеминге 10 тонна сигенни белеткеп алырын база хүлээнген. Амгы үеде бо хоочун малчыннар кодан өшкүзүн эки оттуг чайлага одарладып үне берген.

Ол автор бодунуң оске-даа чагааларынга Ишкин чурттуг малчыннарның дугайын чылыг сөстер-биле мактап бижээн. Шынап-ла Алдыы, Үстүү Ишкиннерге дидим, чүрекир-ле кижи хая-даш үнүп, мал кадарын болур. Ында даглар конзуг кадыр-каскак, хаятуруглуг. Ындыг берге черге хөй чылдарда ниитиниң малын малдап өстүрүп турар кижилерни черле канчан мактавас боор! Бодунуң шак мергежилинге ёзулуг бердинген, бергелерге торулбас кижилер ол-дур.

Кызыл-Мажалыкта бистиң бижикчивис Ф. Сеглеңмей хой кодан хойлары кыштан хүр ашкан. Семис-шыырак хойларның дүгү безин арбын болур. Ол аныяк хойларының бир бажынга онааштыр 2,4 килограмм дүктү кыргып ап, бодунуң хүлээлгезин ажыр күүседкен. Ам Санчы Алдын-Херел хойларын кыргыткаш, эки оттуг, сериин чайлагже одарладып үндүре берген. Кежээ, кызымак болгаш, чаңын хойларын кэш катап одар солуп турган, эки семиртип алыр. Ынчангаш ооң хойлары кыштан хүр ажардыр. Кол-ла чүве—малдың семиртилгезинде дүрү черлешин. Бо аныяк хойжу ону удуртулга болдуруп турар».

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда бижикчи Хертек **Мандан-оол** «Малчын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының ажыл-хөрээнин дугайын редакцияже бижип чоруткан. Ол бригаданың хойжулары онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны менди доруктурар, хой бүгүзүнден 1,7 килограмм дүктү алыр хүлээлгезин чартык чыл түңнели-биле күүседкен. Тус-тус хойжулардан Иргит Бугажык төрүүр 100 хойга онааштыр 101, Салчак Тас 103, Салчак Калдар 96, Дарья Делбиин 95 хураганы менди доруктурган. Бригада хой кыргылдазын совхозка бир дугаарында дооскан. Ооң хойжулары ниитизи-биле 7,8 тонна дүк садар турган, 10,5 тонна ажыг дүктү дужаап, планын ажыр күүседкен.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунда бистиң бижикчивис Б. **Мандып-оол** редакцияже чоруткан чагаазынга малчыннардан парын хой дүгүн болгаш өшкү чоогүн кажар-оң-биле салып алгаш, ол дүктен янзы-бүрү чүүлдер аргаш, хой ажыгга чедирип, чижекен садыглаашкын кылып турар ийи-чаңгыс кижилер-биле шыңгыы демиселди чорударының эргежок чугулазының дугайын бижээн. Авторнуң олче кичээнгей угландырын турары черле чөптүг. Ындыг кажар-оотуг чиженнер кыргылда эгелээр үеде кайы-даа ажыл-агыйларга көстүп кээп, боттарының чаржычыг хөрээн үүлгедип турарлар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай өртемчилери, улусчу контролёрлар ындыг кижилерни сойгалап илередир, чогуур кеземчезин көргүзер ужурлуг.

Авторларның чагааларын допчулалга киирип, оларга оорүн четтиргенин илергейлевишаан, олар-биле сүмележилгени кылыры, дараазында кандыг темаларга, канчаар бижиири, үүже кол кичээнгей салыры тодарадыры бисте база чаңчыл апарган. Амгы үеде бүгү совет улус, оон иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары-даа, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунун шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш улуг кодурлүүшкүн-биле ажылдап турар болгай. Кодээ ажыл-агыйда эң чугула кампаниялар болза, хой кыргылдазын дүрген доозун, күрүнеге дүк садарының планын доолдур күүседири, ниитиниң малынга четтир санныг чемни белеткеп алыры, тараа ажаап алышкынынга белеткениři, ону бедик деңнелге эрттирери болур. Авторлар бо конгуг чугула темаларже хүн бүрү кичээнгей салыры, ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин ханы анализтиг кылдыр бижиири, четпестериниң алыс дөзүн илередип шүүгүмчүлээри күсенчиг. Ынчангаш силерниң чаа чагааларыңарны редакция маңнап тур.

МУРНУУ ОДУРУГДА

Тыва АССР-ниң малчыннарының 1978 чылдың бирги чартыында социалистиг чарыжының мурнакчылары

ТЕРГИИН ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Ооржак Доржу Анныяович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	141
Ооржак Чамзырын Намчыл-оолович	«Сүт-Хөл»	—«—	135
Ондар Аяк-Хаа Данзын-оолович	«Октябрь 30 чылы»	—«—	132
Монгуш Чола Допур-оолович	«Чыраа-Бажы»	—«—	130
Ооржак Раиса Доржуевна	«Искра»	—«—	130
Ондар Татьяна Шадыновна	«Искра»	—«—	128
Содунам Андрей Байкараевич	«Х Үлүг Хурал»	Кызыл	125
Ховалыг Делгер-оол Чолдак-оолович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	125
Ховалыг Дамдын Шири-Санаевич	«Алдан-Маадыр»	—«—	125
Монгуш Эрес-оол Эртинеевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	124
Комбу Иргит Чыргалович	«Мөгөн-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	122
Куулар Долгармаа Сундуевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	120
Санчы Тамара Тюлюшевна	«Күш-ажылдың хостуу»	Үлүг-Хем	120
Ондар Танов Борбак-Дашович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	118
Ооржак Сендажи Сандырович	«Чыраа-Бажы»	—«—	116
Чанзын Чигжит-оол Удумбораевич	«Х Үлүг хурал»	Кызыл	116
Хертек Дарья Дембишовна	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	116
Ооржак Өрге Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	115
Монгуш Кунгаа Сүгеевич	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	115
Куулар Дыртыынай Макыштановна	«Коммунизмге орук»	Өвүр	115
Сафонов Иван Петрович	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	115
Олчанмай Даш Кировович	«Найырал»	Үлүг-Хем	115
Ооржак Шолбан-оол Ангыр-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	114
Чамзан Соскармаа Кыргысовна	«Найырал»	Үлүг-Хем	113
Серен-Доржу Мандараа Сатович	—«—	—«—	114
Комбуй-оол Владимир Иргитович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	113
Монгуш Керебик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	112
Тюлюш Чамзы Улуттыкович	«Өөк»	Бии-Хем	112
Кан-оол Анчы-оол Донгакович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	112
Ооржак Маданхаа Доржуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	111
Куулар Бора-Хопуй Ашакович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	111
Ондар Кавай-оол Мыйгаржапович	«Искра»	—«—	111
Дортуй-оол Торлаа Долаанович	Тока аттыг	Таңды	111
Быштак-оол Мекпер-оол Донгакович	«Күш-ажылдың хостуу»	Үлүг-Хем	111
Хомушку Сайыт Сюрюнович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	110
Монгуш Семис-оол Сорукуевич	«Шамбалыг»	Кызыл	110
Байлак Вера Чульдумовна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	110
Данзурун Иван Семчатович	«Чодураа»	Тес-Хем	110
Намдал Орус Сандыкчапович	«Мөрен»	Эрзин	110
Лопсан Допган Чонанович	—«—	—«—	110
Монгуш Калга-оол Санчи-Бидипович	«Коммунизмге орук»	Өвүр	110
Ооржак Дотпаа Айзанович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	109
Ооржак Кертик Диззожиковна	«Тиилелге»	Кызыл	109
Монгуш Авык-кыс Кончей-оол	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	109
Херма Иргит Кангурович	«Мөгөн-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	109
Сагаан Сарыг-оол Салчакович	—«—	—«—	109
Монгуш Кертик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	108
Ооржак Алдын-оол Менди-Байырович	«Искра»	—«—	108
Тейшин Дамдын Буяндыевич	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	108
Чудур Иргит Улуг-Каракович	—«—	—«—	108
Бады Донгак Кан-оолович	—«—	—«—	108
Надаажан Калдар Донгакович	—«—	—«—	108
Соян Каран-оол Дайбеевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	107
Мандып-оол Николай Ховалытович	«Х Үлүг хурал»	Кызыл	107
Дулгу Раиса Канхоевна	«Мөрен»	Эрзин	107
Чимбин Николай Арбынаевич	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	Каа-Хем	107
Күжүгет Сендажи Намчалович	«Өөк»	Бии-Хем	107
Дамба-Лама Тырын-оол Тюлюшевич	«Найырал»	Үлүг-Хем	107
Ооржак Чанчын-оол Сундуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	106
Ооржак Очур Кавлевич	—«—	—«—	106
Монгуш Очур-оол Чамыянович	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	106
Ховалыг Эрес-оол Опан-оолович	—«—	—«—	106
Кара-Донгак Чагыр Чашович	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	106
Учурал Марсуу Дамдысууевич	«Мөрен»	Эрзин	106
Сади Иван Сендиевич	—«—	—«—	106
Саая Шангыр-оол Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	105
Ондар Сендимаа Чыргалович	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	105
Сат Мандырай Доржуевич	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	105
Ховалыг Мартан-оол Доржуевич	«Чыраа-Бажы»	—«—	105
Аракчаа Василий Александрович	«О-Шыныа»	Тес-Хем	105
Ооржак Седен Дамбаевич	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	105
Чаңчыдай Мария Николаевна	«Мөрен»	Эрзин	105
Иргит Карин-оол Чавралович	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	105
Сарыглар Биче-оол Дыртык-Сарыгович	«Коммунизмге орук»	Өвүр	105
Успун Донгак Делгерович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	105
Биче-оол Магак-оол Донгакович	—«—	—«—	105
Ховалыг Дадар-оол Күдерекович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	104
Монгуш Сангыр-оол Хуртен-оолович	«Коммунизмге орук»	Өвүр	104
Монгуш Намбар-оол Хенче-Караевич	—«—	—«—	104
Монгуш Чаш-оол Даваевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Донгак Кинин-оол Седенович	—«—	—«—	103
Шыгжаа Январ-оол Кыргысович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	103
Багандай Сарыг-оол Сарыглароович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	102
Ондар Докар-оол Енданович	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	102
Монгуш Суртал-оол Шадынович	«Чыраа-Бажы»	—«—	102
Ховалыг Дадар-оол Кожунмаевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	102
Быжаакай Анчы Далайович	«Кызыгаар»	Тес-Хем	102
Куулар Санчай-оол Самбуевич	«Торгалыг»	Өвүр	102
Доспан Комбу Донгакович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	102
Шанмак Полит-оол Кыргысович	«ҮТКА 25 чылы»	—«—	102
Соян Биче-оол Дайбаевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	101
Ооржак Шагдыр Бегзиевич	«Шекпээр»	—«—	101
Монгуш Бичии-Уруг Самыяевна	«Тиилелге»	Кызыл	101
Куулар Хевек-оол Чамбалович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	101
Ондар Куртугбай Лопсанович	«Алдан-Маадыр»	—«—	101
Сат Татьяна Шоевна	«Искра»	—«—	101
Нурзат Доржу Дмитриевич	«Чодураа»	Тес-Хем	101
Сотпа Илиг Салчакович	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	101
Ойдар Сайын-Белек Балыкович	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	101
Маскыр-оол Дукар-оол Донгакович	«Найырал»	Үлүг-Хем	101
Дамдын-оол Тюлюш Найдыпович	—«—	—«—	101
Ламбан Доржу Тюлюшевич	—«—	—«—	101
Чаш-оол Монгуш Сандакович	«ҮТКА 25 чылы»	—«—	101
Саая Александр Баир-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	100
Хомушку Борис Комбуевич	—«—	—«—	100
Павыл Татьяна Иргитовна	«Тиилелге»	Кызыл	100
Маныкай Көк-оол Евралович	«Кара-Хаак»	—«—	100
Биче-оол Начын-оол Донгакович	«Х Үлүг хурал»	—«—	100
Монгуш Ырыын Сасыкович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	100
Ооржак Дажи-Намчал Чыртай-оолович	«Алдан-Маадыр»	—«—	100
Куулар Борис Шыдыраевич	«Чыраа-Бажы»	—«—	100
Монгуш Сертен-оол Делгер-оолович	«Сүт-Хөл»	—«—	100
Ондар Дажи Доржуевич	—«—	—«—	100
Ондар Арбай-оол Доржуевич	—«—	—«—	100
Шойла Маады Енданович	«Саян»	Бии-Хем	100
Ховалыг Чудунай Кошкар-ооловна	«Коммунизмге орук»	Өвүр	100
Куулар Калдар-оол Балдай-оолович	«Кызыл тук»	—«—	100

ХӨЙ СҮТ САГГАН СААНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	бир инектен ортумак саалда кг-биле
Ондар Анай Сусугбайовна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1895
Кара-Сал Бакаан Багбыштаевна	«Большевик»	—«—	1892
Кара-Сал Таан Дамбалановна	«Большевик»	—«—	1840
Иргит Анай Бүрбуевна	«Большевик»	—«—	1781
Ондар Дүктүг Дажи-ооловна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	1677
Ондар Хеймерек Кагаржаковна	К. Маркс аттыг	—«—	1635
Сат Мария Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1615
Куулар Чылбак Ыйпажыковна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1590
Пабундук Галина Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1580
Сат Хеймерек Харжакпаевна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1576
Балагашева Антонина Григорьевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1564
Кара-кыс Галина Ырымаевна	«Хадын»	—«—	1506
Кыргыс Өшкү-Саар Тюлюшевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1487
Оюн Мария Дамбаевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1479
Маады Мария Мамчиковна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1463
Иванова Федора Кирилловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1444
Ооржак Нина Кызыл-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1431
Таль Федосья Алексеевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1416
Монгуш Ольга Бальчировна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	—«—	1400
Монгуш Алдын-кыс Саная-Баировна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1395
Баткар Оюмаа Чоодуевна	«Чодураа»	Тес-Хем	1383
Оюн Тамара Сюржунмаевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1379
Дорбак Татьяна Самбуловна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1376
Седипей Зоя Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1375
Гельцер Эмма Фридриховна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1324
Курастикова Зоя Андреевна	«Көк-Тей»	Кызыл	1315
Монгуш Мохова Сереновна	«Көк-Тей»	—«—	1315
Сарыглар Александра Шалдакаевна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1307
Ензак Галина Соловна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1305
Трушова Наталья Николаевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1304
Оюн Руслана Норбуевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1301
Дюбина Анна Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1300
Чамбыл Александра Васильевна	«Саян»	—«—	1288
Долгар Галина Васильевна	«Хадын»	—«—	1284
Монгуш Галина Ончай-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1233
Бердникова Татьяна Ефимовна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1214
Баднам Долгынмаа Кыргысовна	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1232
Дамбай Валентина Тураг-ооловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1201
Новаситай Татьяна Донгаковна	«Найырал»	Улуг-Хем	1201
Норжун Дайнык-кыс Тюлюшевна	«Найырал»	—«—	1184
Ооржак Татьяна Хертековна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1179
Күжүгет Татьяна Тырышевна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1139
Монгуш Долума Шагдыровна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1127
Монгуш Чечек Гюрмаевна	«Хадын»	Бии-Хем	1127
Оюн Бичельмаа Самбуевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1115
Хертек Александра Седиповна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1100
Докчун-оол Татьяна Маадыевна	«Найырал»	Улуг-Хем	1098
Сангай-оол Кара-кыс Кыргысовна	«Күш-ажылдың хостуу»	—«—	1087
Монгуш Девик Хайыыр-ооловна	«Тиилелге»	Кызыл	1087
Доржу Соскармаа Ондаровна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	1083
Монгуш Догунмаа Кертик-ооловна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1068
Куулар Шин Узун-Сарыговна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1065
Наумова Галина Ивановна	«Көк-Тей»	Кызыл	1058
Ожина Раиса Михайловна	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	Каа-Хем	1060
Кенден Анастасия Доспановна	«Найырал»	Улуг-Хем	1057
Чанзак Фия Допуй-ооловна	«Хадын»	Бии-Хем	1048
Донгак Валентина Сангыевна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1045
Бадарчы Александра Сундуйовна	«Тес-Хем»	Тес-Хем	1042
Дугар Эник-кыс Кыргысовна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	1037
Оюн Татьяна Биче-ооловна	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	1030
Билчей Роза Хертековна	«Тээли»	Бай-Тайга	1029
Монгуш Кара-кыс Аспак-ооловна	«Коммунизмниң хереги»	Таңды	1023
Афанаскина Анна Германовна	«Өөк»	Бии-Хем	1020
Седип Любовь Маадыевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1018
Куулар Борбаш Сагдыевна	«Тээли»	Бай-Тайга	1018
Адыя Хавак Самдановна	«Чодураа»	Тес-Хем	1011
Монгуш Анай-Хаак Селедерековна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	990
Мөгенмаа Докмушпен Байкараевна	«Тиилелге»	Кызыл	977
Самбукай Сара Ламажаковна	«Өөк»	Бии-Хем	964
Оюн Зинаида Шавыевна	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	943
Семенова Валентина Францевна	«Өөк»	Бии-Хем	952
Соян Кунзепмаа Сарбыкаевна	«Тиилелге»	Кызыл	933
Монгуш Мингик Сюрюновна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	930
Ооржак Майдак Часкыловна	«Кара-Хаак»	Кызыл	918
Хомушку Хирлиг Сесиновна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	904
Сувдуй Болимаа Ламбажитовна	Ленин аттыг	Эрзин	904

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Эргелекчилери	Ферманың ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен ортумак саалда кг-биле
Иргит Күдер-оол Дамдынович	Арыг-Бажы	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1360
Лебедев Федор Фадеевич	Туран	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	1333
Дамбуу Люндуп Дамбаевич	Арыг-Бажы	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1227
Радионова Фаина Антоновна	Кара-Булук	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1207
Кымысова Полина Васильевна	Көк-Тей	«Көк-Тей»	Кызыл	1161
Ооржак Каадыр-оол Кучанмаевич	Суг-Кажаа	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1150
Хертек Зина Доюн-ооловна	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	1046
Редель Валентина Алексеевна	Алаак № 1	ССРЭ-ниң 50-чылы аттыг	Таңды	1074
Ооржак Седен-оол Кырган-оолович	МТФ № 2	«Тиилелге»	Кызыл	1010
Шавы Оюн Семенович	Хадын-Аксы	Дуржулга станциязы	Таңды	1011
Хертек Хөвенмаа Дарынмаевна	Адыр-Мажалык	«Барлык»	Барыын-Хемчик	985
Монгуш Алдын-кыс Саная-Баировна	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	984
Дамба Минчимаа Салчаковна	Хут	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	974
Баткар Чооду Намчакович	Хараал-Тей	«Чодураа»	Тес-Хем	961
Дурнова Зоя Григорьевна	Алаак № 2	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	933
Лямзина Неля Семеновна	Төп СБФ	«Бүрен»	Каа-Хем	921
Севек-Хуурак Хирлиг-пен Тюлюшович	Алдыы-Шыныа	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	907
Салчак Дембирел Адыевич	Хадын	«Хадын»	Бии-Хем	898
Рудаков Николай Семенович	Төп СБФ	Дуржулга станциязы	Таңды	895
Горбатов Александр Афанасьевич	Теп СБФ	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	879
Кара-Сал Надежда Апан-ооловна	Ыйгылак	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	874
Салчак Көмбужап Эрев-чинович	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	861
Потапенко Николай Осипович	Чаныаш	«Өөк»	Бии-Хем	857
Кыргыс Минчир-оол Ликпир-оолович	Арыскан	«ҮТКА-25 чылы»	Улуг-Хем	838
Норбу Матпак Кужугетович	Эвр-Хавак	«Тээли»	Бай-Тайга	840
Донгак Оюнду Морзукович	Үрбюн	«Найырал»	Улуг-Хем	830
Доспан Виктор Александрович	Арыг-Бажы	«Улуг-Хая»	—«—	829
Ким Василий Викторович	Доора-Хадын	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	824
Хомушку Кувискал Самбуевна	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	790
Куулар Биче-Уруг Люндуповна	Киров	«Сүт-Хөл»	—«—	789
Чимит-Доржу Кара-кыс Дулдуевна	№ 1 СБФ	«Тиилелге»	Кызыл	769
Ондар Чечек Дажы-Хөөевна	Кызыл-Чыраа	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	746
Маадыр-оол Тюлюш Донгакович	Кара-Тал	«Найырал»	Улуг-Хем	740
Ховалыг Шондайты Дөнгүр-Баштыговна	Ак-Даш	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	680
Допча Ольга Донгаковна	Иштии-Хем	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	680
Жмак Петр Ефимович	Чкаловка	«Өөк»	Бии-Хем	657
Ховалыг Севилбаа Агбакаевна	Дөн-Терек	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	650
Куулар Роза Севекпеновна	Булун-Терек	«Октябрь 30 чылы»	—«—	643
Ховалыг Норбу Чаш-оолович	Ортаа-Тал	«Алдан-Маадыр»	—«—	603

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирлери	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Куулар Солун-оол Алдын-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	112
Ооржак Кан-оол Сагдиевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	104
Куулар Сарбаа Баражыкович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Монгуш Дамбаа Сендажиевич	«Искра»	—«—	103
Ондар Очур-оол Опанович	«Чыраа-Бажы»	—«—	101
Өлзей Анатолий Кыргысович	«Мөрен»	Эрзин	101
Монгуш Хавакчап Лопсан-Доржуевич	Чыраа-Бажы	Чөөн-Хемчик	100
Хуурактай Анай-оол Тюлюшевич	«Күш-ажылдың достуу»	Улуг-Хем	100
Мактар Виктор Тапкаевич	«Ак-Туруг»	Улуг-Хем	100
Ондар Саян-оол Дажы-Серенович	«Мөрен»	Эрзин	99
Монгуш Макай-оол Сүүр-ооловичи	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	98
Суму Дамчан Кыргысович	«Нарын»	Эрзин	97
Ондар Бии-оол Санчатович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	96
Кара-Сал Сүге Суванович	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	95
Сарыглар Хирлигбей Кылын-ооловичи	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	95
Ондар Бүрбүш-оол Лопсанович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	91
Сырат Каадыр-оол Борбакпынович	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	90
Кузнецов Николай Васильевич	«Өөк»	Бии-Хем	90
Дамдын Дадар-оол Тюлюшевич	«ҮТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	87
Тюлюш Бүрбүсээн Биче-ооловичи	Жданов аттыг	—«—	82
Салчак Даш-оол Сарыг-ооловичи	«Шамбалыг»	Кызыл	84
Бегзи Филимон Даш-ооловичи	«Тере-Хөл»	—«—	82
Калзан Сергей Тюлюшевичи	«Найырал»	Улуг-Хем	81
Сюрюн Маадыр-оол Маадыровичи	«О-Шыныа»	Тес-Хем	87
Оолак Танов Александрович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	80
Межекей Валерий Алексеевичи	«Найырал»	—«—	80
Эрендей Орус-оол Чылбак-ооловичи	«Кызыгаар»	Тес-Хем	78
Минчей Бугалдай Магаранзаевичи	«Чодураа»	—«—	78
Дандаа Николай Макаровичи	«Кызыгаар»	—«—	74
Тюлюш Эрес-оол Дамчатовичи	«Торгалыг»	Өвүр	73

АРБЫН НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ АЛГАН БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонукта ортумак немелде деңзи граммбиле
Базыр Анай Сатовна	«Бурунгаар»	Каа-Хем	1100
Иргит Хемчик Чыргал	«Тээли»	Бай-Тайга	986
Иванова Вера Семеновна	«Россия»	Таңды	900
Күскежик Мария Степановна	«Өөк»	Бии-Хем	830
Кыргыс Евдокия Маадыевна	«Саян»	—«—	800
Сарыглар Кузен Базыровна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	780
Ефремова Валентина Ивановна	Дуржулга станциязы	Таңды	778
Көк-оол Кыстай-оол Чоодуевич	«Тес-Хем»	Тес-Хем	748
Болот Анна Крестьяновна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	737
Салчак Сержи Сатовна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	702
Губина Глафира Васильевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	698
Евдокимова Екатерина Емельяновна	Дуржулга станциязы	—«—	677
Саая Татьяна Дүктүг-Арыевна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	670
Куркутова Надежда Леонтьевна	Дуржулга станциязы	Таңды	658
Байыр-оол Уйнук Ховалыговна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	617
Грудинина Людмила Васильевна	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	605
Димит Александра Владимировна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	605

ХӨЙ БЫЗАА АЛГАН ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 инектен алган бызаа
Чысыынак Дамба Бояковичи	«Мөрен»	Эрзин	100
Хуна Василий Доржуевичи	«Россия»	Таңды	90
Доржу Иргит Хүрен-ооловичи	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	90
Куулар Санчы-Бидип Шангыыовичи	«Кызыл тук»	Өвүр	88
Өлзей-оол Иргит Комбуевичи	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	81
Хулер-оол Саая Багай-ооловичи	—«—	—«—	81
Донгак Очур Боратановичи	—«—	—«—	80
Дастан Очур Хомушкуевичи	—«—	—«—	73
Кол Нагазы Арган-ооловичи	«Тоора-Хем»	Тожу	62

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Бир дагаадан алган чуурга
Сироткина Нина Леонтьевна	«Көк-Тей»	Кызыл	103
Рукасуева Мария Гавриловна	—«—	—«—	95
Белрина Раиса Александровна	—«—	—«—	95

МУРНАКЧЫ ИВИЖИЛЕР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 башка оваштыр алган чаштел
Чигжит Борис Акович	«Май 1»	Тожу	100
Билин Диизин Тожуевич	«Тере-Хөл»	Кызыл	99
Чигжит Шулуу Тожуевич	—«—	—«—	92

МУРНАКЧЫ ЧЫЛГЫЧЫЛАР

Саая Сайын Намзыраевич	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	91
Хертек Бугажык Шомбулович	«Тиилелге»	Кызыл	73

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДОКТААМАЛ АЖЫЛ ХЕРЕК

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын, корум-чурумну быжыглаарын хандырар дээш демиселге Кызыл хоорайның партия, совет, хой-ниити организацияларының, бүгү чонуның хереө апарган дээрзин хоорай Советиниң эвлечеглиг сессиязында «Хоорайга ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырының байдалының болгаш оны улам экижидер хемчеглер дугайында» илеткел кылган хооркүүском даргазы Ш. Д. Куулар болгаш санал берген депутаттар, активтер демдеглээннер.

Бо айтырыгны СЭКП обкомунуң II пленумунга, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң III сессиязынга чугаалашкан соонда, хоорайга чорудар комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, СЭКП хооркомунуң пленумунга, хоорай Советиниң сессиязынга чугаалашкан бадылаан. Ындыг хемчеглерни барык коллектив бүрүзү ажылдап кылган. Оларның күүселдезиниң дугайында корум-чурум, хоойлу-дүрүм камгалалы-биле холбашкан албан черлериниң, комиссияларның, хой-ниити организацияларының ажылының дугайын хоорком бюрозунга, күүском хуралдарынга, дүүштүрүлге төвүлелиннге хой удаа чугаалажын, боттуг хемчеглерни ап, чогуур дузаны чедирип келген.

Чоруттунган ажылдарның түңнелинде хоорайда 4 профилактика төвүлели ажылдап турар, улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарның, эш хуу судтарының ажылы элээн идепкейжээн. Чүс ажыг коллективтерде тургускан профилактика төвүлелдери, эш хуу судтары ажылдан, профилактика ведедлары эртип турар. Эргечурум билиглериниң пропагандазы элээн калбарган. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, ДБК заводу, автосептелге заводу, пассажирлер АТБ-зи, типография, «Цэстрой» тудуг эргелели, «Тыва коммунэнергө», Кызылдың садылары болгаш өске-даа хой коллективтериниң администрациялары, партия организациялары өске хой-ниити организацияларыбиле бир демниг, чаңгыс аай планныг доктаамал ажылды чорудуп, корум-чурум хажыдыкчыларын кижизидериниге хой-ниитиниң киржилгээ-биле моральдыг болгаш материалдыг салдар чедиришкинин ажыглап турар. Ажылдакчыларның дыштанылгазын организастаарынче, бот-тывынгыр уран чүүлдү, күш-вультураны сайзырадырынче чогуур кичээнгей ол черлерде салдынган. Ынчангаш ол коллективтерде бүдүрүлге коргүзүтлери база бедик болуп турар.

Хоорайның партия, хой-ниити организацияларының, административтиг органнарының бүгү хой-ниитиниң кады чорудуп келген ажылының түңнелинде корум-чурум быжыглаар талазы-биле чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Хоорайда кем-херек үүлгедир чорук үш чыл улаштыр, ооң иштинде айыылдыг үүлгедиглер кызырлып келген. Бо чыл-дың бирги чартыында өрткен чылдың ол үеэниң деңнелинде. Назы четпээннерниң кем-херек үүлгедиглери ийи чыл улаштыр кызырлып келген, ынчалзажок бо чылын ийи херек хой болган. Орук-автотранспортка озал-ондактарның саны бичии кызырылган.

Ынчала-даа хоорайда оперативтиг байдал шыңгыы болуп артышаан турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер тодаргай фактыларга коргүскен. Кем-херектің катап үүлгедиглерни кылыры, эзирик болгаш кайда-даа ажылдавайн турар кижилерниң херек үүлгедири, назы четпестериң бо чылын кылган херектери өскен. Эзириктер сергедир черге киргеннериң, биче хулиган херекке онаашканнарының, чолаачылаар эргеин казытканнарның саны база мурнундаазындан ковудээн, күрүне өнчүзүн самчыгдаар чоруктарның саны өскен.

Корум-чурум камгалалының болгаш хоойлу-дүрүмнү сагыырының хоорайда мындыг байдалы болза, хооркүүскомнуң, хоорайның административтиг органнарының, чамдык хой-ниити организацияларының, коллективтериниң удуртукчуларының чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылының, чурттакчылыг черлер аайы-биле профилактиктиг ажылдың ыракта четпес чоруттунуп турарын хереченмиш, автоорук техникумнарындан, школалардан эзириктер сергедир черге хой кижи кирип турар. Сөөлгү айларда «Тудуг кезектери» комбинаттан, № 2 АТБ-ден, № 81 эргелелден, РПС-тің садыг базазындан, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зинден эвээш эвес кижилер кирген. Чамдык «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың ЦЭС-зи, эзыт комбинады болгаш чамдык транспорт, тудуг организациялары ышкаш черлерде ажыл шагында арагалаар чоруктар бар. Эзириктер сергедир черге эккеп турарларын 25 хуузу ажыл шагында арагалаан бооп турар.

Бирги, ийиги АТБ-лер, «Тыва суг тудуг» трест, Садыг министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны ышкаш база өске-даа бичии бүдүрүлгелерде, организацияларда автоорук озал-ондактарының саны өзүп турар. Бо бүгү болза үстүнде айыттыган колдективтериниң удуртукчуларын арагалаашкынга удур демиселди кошкадып, транспорттуң ажыглалын багай контрольдан турарын хереченмиш турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге ооң бүгү-ле — эмнээр, сагыындырар, профилактика кылыр, тайылбыр ажылы чорудар, хоойлу үүлдерин ажыглаарының аргаларын долу ажыглаарының чугулазын сессия демдеглээн.

Назы четпээннериң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. Назы четпээннер ортузунга профилактиктиг ажыл, бүгү-ниити өөредилге дугайында хоойлу, хайгаарал чок уруглар дугайында айтырыглар күүскомнуң, административтиг органнарының, комиссияларның кичээнгейинде турза-даа, боттуг эзижишкиннер чедип алдынмаан. Назы четпээннериң кем-херек үүлгедириниң, корум-чурум хажыдарының саны хой болуп артышаан. Ылаңгыя № 2, 4, 15 школаларның өөреникчилери, автоорук, кедээ ажылагый техникумнарының сургуулдары, пединституттуң, политехниктиг филиалдың студентилери корум-чурумну хой хажыдып турар. Моон чылдагааны болза кижизидилге ажылының чавыс деңнелдиинде, өөреникчилериниң, студентилериниң дыштанылгазын, хостуг үеэин шын организаставайн турарында. Бо талазыбиле хоорово, назы четпээннер хереэнің талазы-биле комиссиялар, ИХК-ниң инспекциязы чедир ажылдавайн турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер административтиг органнарның, улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының ажылына доктааташ, ыпда улуг четпестерниң барын айыткан. Хоорай прокуратуразы административтиг органнарның ажылына хайгаралды кошпаткан, кем-херектериниң боттуг анализин кылбайн турар. Хоорайның улус суду кем-херек үүлгедикчилериге, корум-чурум хажыдыкчыларына хоойлу үүлдерин четче ажыглавайн турар. Чамдык коллективтериниң дружиналары дежурныйлаашкын графигин үзер ийикпо эвээш кижилиг, ёзу барымдаалап үнүп турар. Бо бүгүден чогуур түңнелдерни үндүргеш, боттуг, доктаамал ажыл чорудар хемчеглерни алыры чугула.

Улус депутаттарының хоорай Советиниң сессиязы ук айтырыгны ханы сайгарып чугаалашкан, хоойлу-дүрүм сагыырын күштелдиреринге, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарын улам экижидер хемчеглер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

Кызыл хоорай Советиниң сессиязындан

чилеп турар. Олар бо талазыбиле чогуур хемчеглерни ажылдап кылза-даа, оларны боттуг ажыл-херек-биле быжыглаваан. Социал-политиктиг бо чугула сорулга кампанейжи эвес, а хүн бүрүде доктаамал ажылды негээр дээрзин чамдык удуртукчулар чедир билбээн.

Чамдык коллективтерде профилактика, кижизидилге ажылының чогуур системазы чок, корум-чурум хажыдыр болгудег кижилерни үчётка албаан. Профилактика төвүлелдери, эш хуу судтары кошкак ажылдан турар, коллектив кежигүннериниң дыштанылгазынче, чогаадыкчы сонуургалынче кичээнгей кошкак. Оларга «Тудуг кезектери» комбинатты, туулбу заводун, 81 база 3 дугаар КМК-ларны, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зин болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырыш болур. Ынчангаш ол черлерде корум-чурум хажыдыышкыннары, арагачылар хой бооп турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирери чугула кичээнгейни негеп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң доктаалының база РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыының соонда хоорай Советі, ооң күүсекчи комитеди, административтиг органнар, комиссиялар болгаш коллективтериниң удуртулгалары болгаш хой-ниити организациялары чамдык ажылдарны кылган. Ооң түңнелинде хоочураан алкоголиктерни учётка алган, медажылдакчылардындан тускай дружина тургустунган, наркология салыры, профилакторий ажыттынган. Оларның ажылы медицина албан черлери, бүдүрүлелер-биле чоок харылзаалыг апарган. Ынчангаш эмнээшкиниң дээштиг ажыктыы бедээн.

Моок-биле кады бо чугула херекте боттуг түңнел чедип алдынмаан, харын-даа багай талаже коргүзүглер өзүп турар дээрзин илеткелчи болгаш депутаттар демдеглээн. Арагачыларның болгаш эзирик хорааш кем-херек үүлгедирлериниң, ооң иштинде назы четпээннериниң, техниканы эзирик башкарар чолаачыларның саны кызырылбайн турар. Арагалааштуттурган хереееннериниң, алээдилериниң саны өскен. «Сельхозтранс» автобаазазындан, «Кызыл тудугдан», № 48 тудуг эргелелиннден, № 2 КМК-дан, № 1 орук-тудуг эргелелиннден, Тыва комплекстиг экспедициядан, Кедээ ажылагый, автоорук техникумнарындан, школалардан эзириктер сергедир черге хой кижи кирип турар. Сөөлгү айларда «Тудуг кезектери» комбинаттан, № 2 АТБ-ден, № 81 эргелелден, РПС-тің садыг базазындан, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зинден эвээш эвес кижилер кирген. Чамдык «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың ЦЭС-зи, эзыт комбинады болгаш чамдык транспорт, тудуг организациялары ышкаш черлерде ажыл шагында арагалаар чоруктар бар. Эзириктер сергедир черге эккеп турарларын 25 хуузу ажыл шагында арагалаан бооп турар.

Бирги, ийиги АТБ-лер, «Тыва суг тудуг» трест, Садыг министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны ышкаш база өске-даа бичии бүдүрүлгелерде, организацияларда автоорук озал-ондактарының саны өзүп турар. Бо бүгү болза үстүнде айыттыган колдективтериниң удуртукчуларын арагалаашкынга удур демиселди кошкадып, транспорттуң ажыглалын багай контрольдан турарын хереченмиш турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге ооң бүгү-ле — эмнээр, сагыындырар, профилактика кылыр, тайылбыр ажылы чорудар, хоойлу үүлдерин ажыглаарының аргаларын долу ажыглаарының чугулазын сессия демдеглээн.

Назы четпээннериң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. Назы четпээннер ортузунга профилактиктиг ажыл, бүгү-ниити өөредилге дугайында хоойлу, хайгаарал чок уруглар дугайында айтырыглар күүскомнуң, административтиг органнарның, комиссияларның кичээнгейинде турза-даа, боттуг эзижишкиннер чедип алдынмаан. Назы четпээннериң кем-херек үүлгедириниң, корум-чурум хажыдарының саны хой болуп артышаан. Ылаңгыя № 2, 4, 15 школаларның өөреникчилери, автоорук, кедээ ажылагый техникумнарының сургуулдары, пединституттуң, политехниктиг филиалдың студентилери корум-чурумну хой хажыдып турар. Моон чылдагааны болза кижизидилге ажылының чавыс деңнелдиинде, өөреникчилериниң, студентилериниң дыштанылгазын, хостуг үеэин шын организаставайн турарында. Бо талазыбиле хоорово, назы четпээннер хереэнің талазы-биле комиссиялар, ИХК-ниң инспекциязы чедир ажылдавайн турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер административтиг органнарның, улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының ажылына доктааташ, ыпда улуг четпестерниң барын айыткан. Хоорай прокуратуразы административтиг органнарның ажылына хайгаралды кошпаткан, кем-херектериниң боттуг анализин кылбайн турар. Хоорайның улус суду кем-херек үүлгедикчилериге, корум-чурум хажыдыкчыларына хоойлу үүлдерин четче ажыглавайн турар. Чамдык коллективтериниң дружиналары дежурныйлаашкын графигин үзер ийикпо эвээш кижилиг, ёзу барымдаалап үнүп турар. Бо бүгүден чогуур түңнелдерни үндүргеш, боттуг, доктаамал ажыл чорудар хемчеглерни алыры чугула.

Улус депутаттарының хоорай Советиниң сессиязы ук айтырыгны ханы сайгарып чугаалашкан, хоойлу-дүрүм сагыырын күштелдиреринге, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарын улам экижидер хемчеглер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА

Лаба-Одер флотилиязының хемчилери бир язының юбилейин демдеглээн: одалга-биле ажылдаар «Хвалетице» дээр электростанцияга ажыглаар миллион тонна сонгу-чех хөмүр-дашты Дечина чоогунда порттан түдүрүп чоруткан.

Улус ажыл-агыйының чүүктерин сөөргүүрүнге суг транспортунуң ролю улам өзүп орар. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир чүүк сөөртүлгезиниң ниити хемчээлинге ооң үлүгхуузу ийи катап, а 1990 чылга чедир 1975 чылдыынга деңнээрге беш катап улгадыр. Оон-биле кады чехословак найысылалды хандырарының чугула оруу—Влтава болгаш Лаба таварты судно чоруушкунун хөгжүдерин бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Чоокку чылдарда Прага суг оруу-биле 2,5 миллион тонна янзы-бүрү чүүктерни алыр апаар.

Судно чоруушкунун улам ынай хөгжүдеринге Дунайның порттары улуг рольдуг болур, Братиславада чаа портту ажыглалга киргениниң соонда, Дунай порттарының чыл бүрү чүүк саарылгазы 4,2 миллион тонна чедир өзер.

БЕРЛИН

Герман Демократтыг Республикада техниктиг кордүүн кол берикчизи—Губенде химиктиг волокнолар заводу «Ажылы тергиин шынарлыг бүдүрүлге» дээр хүндүлүг атты дөртку удаа камгалап алган.

Бо дээрге бүдүрүлгениң бүгү звеноларының ажылының аргаларын каш чыл улаштыр сайзырангайжыдып келген күш-ажылчы коллективтиң улуг чедиишкини-дир. Заводтуң бүгү ажылчыларының үштүн ийи кезии продукцияны эки шынарлыг белеткээриниң болгаш ону бирги негелде-биле дүжзарының Саратов системазын практикага он чыл дургузунда ажыглап келген.

Губен заводунуң чедиишкини—продукцияның шынарын белидер дээш калбак шимчээшкиниң түннели-дир, ол шимчээшкин социалистиг чарыштың кол угланышкыны болу берген.

Амгы үеде «Ажылы тергиин шынарлыг бүдүрүлгелериниң» саны Герман Демократтыг Республикада 320 четкен.

БУДАПЕШТ

Нидель-Хазада фабриканың ажыл-ишчилери чылдың баштайгы чартында пландан ажыр барык 40 мун ажеш идиктерни кылып үндүрген. Бүдүрүлгениң конвейериндеалды айларының дургузунда ниитизи-биле чартык миллион ажеш идиктерни үндүрген. Ол идиктерге негелде-хереглел чүүгле Венгрияда эвес, харын даштыкыда база улуг. Оон продукциязының үштүн бир кезиин Совет Эвилели ап турар. Күш-ажылды чөп организастан, бүдүрүүшкүнүн амгы үедеги технологиязын өнтерелин турган. Фабриканың коллективи улуг чедиишкиниг болган.

ГАВАНА

1977—78 чылдың чигир үнүжүн ажаап алырын Кубада доозарына чедир санныг хүнмер арткан. Бо үеге чедир 7,4 миллион тонна чыгам чигирни бүдүрген. Ол—чурттун бүгү төөгүзүнде ийиги удаагы тергиин эки дүжүт-түр.

Чигир үнүжүн ажаап алырының болгаш ону сайзырады ажылдаарының сезону Кубада ёзулуг-ла бүгү улустун херээ апарган. Чигир үнүжүнүн хой мун кезикчилери, механизаторлар, чигир заводтарының ажылчыннары болгаш транспортчулар-биле чергелештир экономиктиг чаа чедиишкинни чедип алырынга эки турачылар улуг үлүүн киирген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чоруткан кижилери, хой-ниитиниң масселыг организацияларының төлээлекчилери болгаш өөреникчи аныяктар партиялың база чазактың кыйгырыын ёзугаар салдынган сорулгаларны күүсетпишаан, чурттун ховуларына шудургу ажылдаан.

Чигир үнүжүнүн ажаакчылары болгаш ону сайзырады ажылдап турар кижилер боттарының чаа чедиишкиннерин социалистиг Кубаның улузунуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге—июль 26-га—национал тура-халыышкынның, Монкада казармазын Фидель Кастро баштаан белүк революсчуларның маадырлыг штурмазының хүнүнден бээр 25 чыл өөнга тураскаадып турарлар.

ВАРШАВА

«Космоска улуг ужудуушкунга» база «Орбитада баштайгы поляк» деп ырлар Польша Улус Республиканың найысылалы Варшавада совет эртемнин болгаш культураның Бажынынга болган концертке чангыланып турган. Совет ырының Зелена-Гурага болган фестивальдарының лауреаттары ол концертке киришкен.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БУДУРБҮШААН

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-та боочепсекти үзүк-сонсаал чокка эңдере будуруп турар чорук Пентагоннуң, шериг-үлетпүр комплекизиниң туруштарын база күчүзүн чылдык-на күштелдирип орар.

Шериг ведомствозунуң кедергей улуг бюджеди Индия ышкаш ындыг улуг чурттуң бүгү национал ниити продуктузундан ажыып турар. Пентагон амгы үеде 733 шериг базаларлыг, олардан 300 базза дыка хой даштыны күрүнелериниң девискээрлеринде турар. Камгалал министерствозунуң шериг болгаш хамааты ажылдакчылары 3,1 миллион кижи ашкан. Ол дээрге Вайминг, Вермонт, Делавэр, Моңтана болгаш Невада штаттарның бүгү чурттакчыларын каттыштыр алырга безин, оларныындан хой болуп турар—деп, «Юнайтед стейтс ньюс энд уорлд рипорт» журнал демдеглээн.

Америк экономиканың шериг секторунуң калбарып турарының дугайын амгы үеде ында 4,5 миллион ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылдап турары хереченмиш турар деп, «Нейшнс бизнес» журнал бижээн. Күрүне секторунда ажылдап турар беш америк кижиниң бирээзи-ле Пентагонга ажылдап берип турар.

Кайгамчык хой шериг чарыгдалдары шериг-үлетпүр компленизиниң—боо-чепсектер будурер кылдыр тускайжаан корпорацияларның чеченчелирингe идиг берип турар. Оларның саны шагда-ла чүс ашкан. 1977 сан чылында Пентагон бодунуң чагыгларын ниити түңү 50 ажыг миллиард долларга кылдырган.

Амгы үеде Пентагон боочепсекти улам ынай эңдере будуреринiң чүү-даа чүвеге алдыртпас үр хуусаалыг программазын ажылдап кылган дээрзин «Нейшнс бизнес» журнал демдеглээн. 1983 чылга чедир америк камгалал министерствозунуң чыл бүрүдеги бюджеди 172,7 миллиард доллар чедир өзер ужурлуг. «Ол чүл дээрге, шериг үлетпүрү доктаамал өзүлделиг болур дээни ол-дур» деп, улуг баатттарның эрге-ажыктарын илергейлээн ол журнал сеткил ханыышкын-биле айыткан. Өскээр чугаалаарга, АКШ-тың экономиказын боо-чепсекти эңдере будуреринче угландырары улам үргүлчүлээр дээни ол-дур.

(СЭТА).

БУР. Болгария социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырып чорударында идепкейлиг киришпишаан, магниттиг дадаазыннарга болгаш магниттиг тырыкыларга даалганы доктаадып, бижиир хереселдерни, «Элка» дээр хевирниң стол кырының калькулятторларын, «Изот» дээр эң нарын компьютерлерни кылып үндүрерин кол сорулгазы кылдыр салып турар. Ол продукцияның хой кезиин социалистиг чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Силстрада «Оргтехника» заводтуң эң эки ажылчыны Станка Папазова бодунуң өөреникчизи-биле кады стол кырының калькуляторларын эптеп турлар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ХҮН АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

АДДИС-АБЕБА. Империализмге болгаш реакцияга удур африка болгаш араб улустарының демиселди-биле эп-сеткил каттыштырарының бо чылдың сентябрьда Эфиопияның найысылалынга болур делегей конференциязынга белеткел талазыбиле ажылчын болуктун төвүлел хуралы доозулган.

Африкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте хосталгалыг шимчээшкиннериниң хөгжүдези тайбын, чепсегленишкинни дүжүрери дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын улам калбартыр дээш делегейниң бүгү дешилгелиг күштериниң демиселиниң чедишкиннери-биле шуут холбаалыг деп, ол төвүлел хуралга онзалап демдеглеп турган.

Конференцияның хүн айтырыгларының төлевилелин ажылчын белүк чүүлдүг деп көрген. Кол айтырыгларның аразында— империализмге, колониализмге, неоколониализмге удур африка болгаш араб улустарының демиселиниң айтырыы бар. Делегейниң дешилгелиг күштери-биле чаңгыс эпти болгаш эп сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче база империализмниң хосталгалыг шимчээшкиннерни бакыырдыр болгаш Африкада, Чоокку Чөөн чүкте дешилгелиг ёзу-чурумнарны дүжүрер сорулгалыг чаа сулчээдерин болгаш чихзенишкиннерин сойгалап илередиринче конференция онза кичээнгейни салыр. Эфиопияның революциязы-биле болгаш Эфиопияның улузунуң тайбын, бүрүн-бүдүн девискээрлиг болуру, социал болгаш экономиктиг дешилге дээш демисели-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дугайында айтырыг база хүн чурумунда кирген.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МЕХИКО. Бо чылдың баштайгы үш айларында безин Мексикада хеделип турар даштыкы хой националдыг компаниялар ол чурттан 4 миллиард ажыг песо акшаны үнүүр сөөртү бергенин Мексиканың банкызы дыннаткан. Даштыкы компаниялардың Мексикага дөрт капитал салыышкыннары амгы үеде 105 миллиард песо болуп турар.

БЕЙРУТ. Израиль эргечагыргалар эжелеттирген араб черлерден оларның ёзулуг эелерин үндүр ойлатышаан, ук черлерни боттарынга шингээлип алырын үргүлчүлеп турар. Рамахлах хоорайның шериг губернаторунуң дужаалын ёзугаар ол хоорайның кыдыгларынга араб чурттакчыларның чаа бажыннар тудуп алырын хораан, чүге дээрге израиль кишкеннерге чаа чурталга квартааллардың аңаа тударын планнап турар.

ТОКИО. 1977 чылын апрельден эгелээш Японияның эриктериниң чаңынга апов болгаш даштыкы суднолардың барык 2.370 янзы-бүрү авариялары болган. Корабльдер андарлыышкыныларының түңнелинде 377 судно сугга дүшкен болгаш экипажтарның 430 ажыг кежигүннери өлген.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР ЧУРТТАП БОЛГАШ ТИИЛЕП ТУРАР

РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болурунга

Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкиниге эргилделиг үе-чада болган РСДРП-ниң II съездизи пролетариаттың аңгы демиселиниң болгаш политиктиг организацияларының төөгүзүнүң чаа арынны ажыткан. Съездиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы чүл дээрге аңаа ол турган, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Бөгүн база-ла янзы-бүрү чүүлүнүн ревизионистери большевизмни чүгле Россияның национал байдалынга ужур-дузалыг болган деп, ону «марксизмниң орус хевири» деп чарлаарын хей-ле кызыы турарлар. Ынчала-даа В. И. Ленинниң большевизмниң делегейге ужур-дузазының каш-даа удаа демдеглеп турганын төөгү бүүдүрелдин-биле бадыткаш турар. Большевизмниң тыштын келгеннинде боттуг дүрүм ёзугаар болган ханы болуушкун, ол Россияның онзагай байдалдарындан эвес, а чаа эпоханың революсчу сорулгаларынга дүүшкен болгаш болдунар аргалыг болган. Марксизмниң кан дег быжыг үндезининге тывылган, ол ооң улам ынай чогаадыкчы көгжүлдези болган.

XX үүс чылдың эгезинде В. И. Ленинниң: «Революсчуларның организациязы барын ол турган, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Большевизмниң теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Ооң түңнелинде хоочураан алкоголиктерни учётка алган, медажылдакчылардындан тускай дружина тургустунган, наркология салыры, профилакторий ажыттынган. Оларның ажылы медицина албан черлери, бүдүрүлелер-биле чоок харылзаалыг апарган. Ынчангаш эмнээшкиниң дээштиг ажыктыы бедээн.

Моок-биле кады бо чугула херекте боттуг түңнел чедип алдынмаан, харын-даа багай талаже коргүзүглер өзүп турар дээрзин илеткелчи болгаш депутаттар демдеглээн. Арагачыларның болгаш эзирик хорааш кем-херек үүлгедирлериниң, ооң иштинде назы четпээннериниң, техниканы эзирик башкарар чолаачыларның саны кызырылбайн турар. Арагалааштуттурган хереееннериниң, алээдилериниң саны өскен. «Сельхозтранс» автобаазазындан, «Кызыл тудугдан», № 48 тудуг эргелелиннден, № 2 КМК-дан, № 1 орук-тудуг эргелелиннден, Тыва комплекстиг экспедициядан, Кедээ ажылагый, автоорук техникумнарындан, школалардан эзириктер сергедир черге хой кижи кирип турар. Сөөлгү айларда «Тудуг кезектери» комбинаттан, № 2 АТБ-ден, № 81 эргелелден, РПС-тің садыг базазындан, Кадык камгалал министерствозунуң АТБ-зинден эвээш эвес кижилер кирген. Чамдык «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың ЦЭС-зи, эзыт комбинады болгаш чамдык транспорт, тудуг организациялары ышкаш черлерде ажыл шагында арагалаар чоруктар бар. Эзириктер сергедир черге эккеп турарларын 25 хуузу ажыл шагында арагалаан бооп турар.

Бирги, ийиги АТБ-лер, «Тыва суг тудуг» трест, Садыг министерствозу, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны ышкаш база өске-даа бичии бүдүрүлгелерде, организацияларда автоорук озал-ондактарының саны өзүп турар. Бо бүгү болза үстүнде айыттыган колдективтериниң удуртукчуларын арагалаашкынга удур демиселди кошкадып, транспорттуң ажыглалын багай контрольдан турарын хереченмиш турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге ооң бүгү-ле — эмнээр, сагыындырар, профилактика кылыр, тайылбыр ажылы чорудар, хоойлу үүлдерин ажыглаарының аргаларын долу ажыглаарының чугулазын сессия демдеглээн.

Назы четпээннериң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. Назы четпээннер ортузунга профилактиктиг ажыл, бүгү-ниити өөредилге дугайында хоойлу, хайгаарал чок уруглар дугайында айтырыглар күүскомнуң, административтиг органнарның, комиссияларның кичээнгейинде турза-даа, боттуг эзижишкиннер чедип алдынмаан. Назы четпээннериң кем-херек үүлгедириниң, корум-чурум хажыдарының саны хой болуп артышаан. Ылаңгыя № 2, 4, 15 школаларның өөреникчилери, автоорук, кедээ ажылагый техникумнарының сургуулдары, пединституттуң, политехниктиг филиалдың студентилери корум-чурумну хой хажыдып турар. Моон чылдагааны болза кижизидилге ажылының чавыс деңнелдиинде, өөреникчилериниң, студентилериниң дыштанылгазын, хостуг үеэин шын организаставайн турарында. Бо талазыбиле хоорово, назы четпээннер хереэнің талазы-биле комиссиялар, ИХК-ниң инспекциязы чедир ажылдавайн турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер административтиг органнарның, улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының ажылына доктааташ, ыпда улуг четпестерниң барын айыткан. Хоорай прокуратуразы административтиг органнарның ажылына хайгаралды кошпаткан, кем-херектериниң боттуг анализин кылбайн турар. Хоорайның улус суду кем-херек үүлгедикчилериге, корум-чурум хажыдыкчыларына хоойлу үүлдерин четче ажыглавайн турар. Чамдык коллективтериниң дружиналары дежурныйлаашкын графигин үзер ийикпо эвээш кижилиг, ёзу барымдаалап үнүп турар. Бо бүгүден чогуур түңнелдерни үндүргеш, боттуг, доктаамал ажыл чорудар хемчеглерни алыры чугула.

Улус депутаттарының хоорай Советиниң сессиязы ук айтырыгны ханы сайгарып чугаалашкан, хоойлу-дүрүм сагыырын күштелдиреринге, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарын улам экижидер хемчеглер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болурунга

Партия дугайында ленинчи өөредиг — революсчу марксизмниң эртинезинге эгээртинмес кайгамчык улуг салыышкын болур. Марксизм-ленинизмде бүгү чурттарның пролетарийлериниң аңгы демиселиниң эң-не эргежок чугула хереглелдериниң эртемге үндезилеттинген барымдаалары сиинккен.

Большегизм тыштын келгеннинде ол тургускан, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Большевизмниң теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган. Бөгүн база-ла янзы-бүрү чүүлүнүн ревизионистери большевизмни чүгле Россияның национал байдалынга ужур-дузалыг болган деп, ону «марксизмниң орус хевири» деп чарлаарын хей-ле кызыы турарлар. Ынчала-даа В. И. Ленинниң большевизмниң делегейге ужур-дузазының каш-даа удаа демдеглеп турганын төөгү бүүдүрелдин-биле бадыткаш турар. Большевизмниң тыштын келгеннинде боттуг дүрүм ёзугаар болган ханы болуушкун, ол Россияның онзагай байдалдарындан эвес, а чаа эпоханың революсчу сорулгаларынга дүүшкен болгаш болдунар аргалыг болган. Марксизмниң кан дег быжыг үндезининге тывылган, ол ооң улам ынай чогаадыкчы көгжүлдези болган.

XX үүс чылдың эгезинде В. И. Ленинниң: «Революсчуларның организациязы барын ол тургускан, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезиннерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Большевизмниң

РОССИЯНЫҢ ЧУРУКЧУЛАРЫ — УРУГЛАРГА

Москваның Урал кудумчузунда ССРЭ-ниң уран чурулга фондузунуң залында июль 18-те «Россияның чурукчулары — ургларга» деп делгелге ажыттынган.

— Бо делгелге болза, уруглар дугайында болгаш ургларга делгелге болур— деп, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чергүлүг секретары В. Иванов дыннаткан.— Ында уран чурулга, графика, скульптура болгаш каасталга уран чүүлүнүң хөй ажылдарын делгээн. Совет ургларның чараш, чаагай амыдыралын көргүзүп, долгандыр турар делегейни оларның билип алырынга ажыктыг делгиирлерни ында кылган.

Делгелгениң көрүүчүлери Н. Жуковтуң уран «Ленинианазы»-биле ужуражыр. Р. Гусмановтуң, С. Косенковтуң, Л. Хайловтуң болгаш өскелерниң-даа ажылдарында Хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының маадырлыг херектерин көргүскен. В. Цигальдың, А. Пахомовтуң ажылдарында азас-кежиктиг чалыы назынга турасхааган ажылдар хөй. Ында ургларның өөренип, ойнап, спорт-биле кичээлдеп турарын, улуг кижилерниң куш-ажылынга дузалажып турарын, өскээр чугаалаарга, Советтер чуртунда ургларның долу амыдыралын чугаалап турар.

Пушкинниң, Лесковтуң, А. Толстойнуң чогаалдарында, Андерсенниң, Гофманның тоолдарында чуоуктарны делгелгеде калбаа-биле киирген. Чаш ургының долгандыр турар делегей-биле танышып эгелээр үүлү — ойнаарактарны база хөйү-биле делгээн.

Ук делгелге удавас чурттуң хоорайларынче көжүп чоруптар. Делгелге көжүп чоруур үеде уран үүл мастерлери көрүкчүлер-биле ужуражып, боттарының ажылының дугайын таныштырар болгаш чогаадыкчы планнары-биле солчур. Оон соонда делгелгениң дыка хөй ажылдарын школаларже, библиотекаларже, пионерлер бажыңнарынче, ургларга садтарынче чорудар.

СЭТА-ның корр.

УЛУГ ДУЗА

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде күженнишкиниг ажылдан турар. Кандаашкын уламыдан сиген шоолуг үнмээн болганда, сиген бар черлерден ону кезин белеткээри-биле чергелештир, будук-бүрү чемнериң курлавырын тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо чугула херекке Шеминиң ортумак школазының өөренникчилери улуг дузаны чедирип турар. Ол школаның 76 өөренникчилеринден дөрт эвенону тургускан. Өөренникчилер дуржулгалыг кижилериниң удуртулгазы-биле июльдуң эгезинде-ле будук-бүрүү белеткээринче кирген. Оларның ажыл-ишки хайнышкыныг. Арга-ыяшты кампаары-биле ыяшты ужурбайн, оон будуун черге тура-ла үзе тыртып алыр чидиг демирлерин узун курускуктар баштарында таарыштыр кылган. Ынчангаш талдың, теректиң бүрүлериг чиңге будуктарын адаанга тургашла үзе шелип бадырыптар.

Өөренникчилериң звено бүрүлүнге совхоз будук-бүрүнү соортун дажыглаар «Беларусь» тракторларны тускайлап берген. Олар будук-бүрү чемни трактор тергезинге чүдүргеш, малчыннар кыштагларына аппаргаш, хүн көрбес кажаалар иштинге кадыр азып, чыып турар.

Бо ажыл эгелээнден бээр өөренникчилериң күжүбиле 50 ажыг тонна будук-бүрү чемни белеткээш, кыштагларда чедиргеп.

А. МОНГУШ.

МОСКВА БӨГҮН

Измайлово — москвачыларның дыштанылгазының кижи магадап ханмас чери. Найысылалдың хөөлбектерлиг, эштир черлерлиг, хеме станцияларлыг эн улуг арга-арыг парыгы ында чаттылып чоруткан.

ЧУРУКТА: Измайловода Мөнгүннелчек-влноградтыг дээр хөөлбек.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

«СПОРТЛОТОНУҢ» чаа негелделери

«49-тан 6» болгаш «36-дан 5» деп спорт-сан лотереяларының чаа негелдезин 1978 чылдың август 1-ден эгелеп күштүг болдурар.

Чаа негелдени өзугаар кайы-даа лотереяларны неделяның чаңгыс хүнүнде—субботада арттырерин, бир карточкага ойнап алыр акшаның түнүн 10000 рубль чедирерин негелдеде көрген. Чүте дизе делегейнин Олимпий спортлотозунуң болгаш Олимпий оюннарының акша-бараан лотереязының («Спринт») ойнап алыр акшазының түнү он муң рубль боор турар.

«49-тан 6», «36-дан 5» деп лотереяларның 31-ги тиражтарын чаңгыс тираж хүнүнче—субботаже шилчидерин август 5-те боттандырар. Ынчангаш «49-тан 6» деп 31-ги тиражты август 2-де, средада кылбас, а август 5-че, субботаже шилчидер.

(СЭТА).

Кижи болгаш бойдус

Рассказ

ДИЛГИ БИЛЕ ХАРТЫГА

Дилгижек чежемейниң-даа кажар болза, харлыг кыштың соогунда оон аскынче белен кирип кээр чемиш кайда турар боор. Күжүр дилги күске, күжүген дилеп, адар данны атсы хөкпенгирлеп, кеденгирлеп келгеш, аш хырнын хоглап ап шыдаваан. Хараган, сөскен аразынга каржып, солчуп, ойчикти өрү-куду өскеп, бөлүп, мында сыйт дээн күскеже бо дап берип, дүгде сыйт дээн күскеже ол шурап турла-ла, дан адып, хүннүң хереги чер кырынга чаттылдыр дээп кээп-тир эвеспе. Аштаан дилги аскын чылганып, азыг-дижин арзайтын каап, чиптер түве тывар чөгели тенген олурда, чанында чадаң үнүштерлиг аргадан бирле чыт чывар-биле кээп, думчуунга каккан-дыр. Чудяя берген дилгижек хербейип келгеш, чыдырган чоруй, чанында аргаже чаяннадыр шошкуп кирип каан. Чыдырган чорааш, чаа көкпалаан кодан язынге таваржы берген. «Данны атсы улчуп-тенип келгеш, бо көнчүг эзли эзтеиг, ханы хоюг койгунга канчан таварышпаанын ол» кылдыр бодап, аштаан дилги-даа амырап, өрү шурагылап, кодан кайда-ла чыдыр ирги дээш харап көргүлеп, ол-бо шывыранайнып-ла турып-тур.

Дүн чоруктуг кодан хүндүс бузууру-биле чаңчыл болган чаңгыс чыдынынга шала удумзуран чыда, харамдыккан араатан дилгинин халаан дааш-шимээнинден отту чаштап келген. Дилги дээрге ертенген түве дег, өрү шурап, куду шурап, өө тынар чыгыы турган.

«Хоюп чорутпас болза хоржок-тур» деп билгеш, кодан күжүр коолама көкпазы-биле хөкпаалыктап ынай болген.

Кыштың кызамчазынга таварышкан амытаннарла хөй. Кыр кырында куу сырага хонуп алгаш, кыржың хүн караанга дөгеленип, өзенде өрү-куду шураан дилгини карак албайн көрүп, кандыг-бир олча-сартык үнер ирги өе деп кордап олурган аът-баштыг хартыга көскү караа-биле харда халаан ак кодланы эскерип каап-тыр. «Дилгини мурнай мону чооглай шаап албаспе» дээш, сыразыңдан салдына аарак ужуп үнгеш, кодланы кайы сеп дээш, хөме-ле кылыйтып барган. Ыштар бугуктарында далдыраан даваш дыннап каап, кодан хоруур болап, олура дүшкен. Көөрге каргыштыг дайзыны хартыга-даа харык алындырар хире эвес халдап кел чораан. Кажар кодан быллай дүжер орта, харамдыккан хартыга куруг черле харны барын кадалдыр тепкен. Кодан ол быллан, бо быллан, карак-кулак чок үлдап-ла орган. Хартыга каш-даа катап кодланы ал часкан. Аваалгыр кодан арга-оп-биле алдырбайн чораан. Ол-ла ынчан ойлап-дезип чорааш, көртүкен кодан хос чудук көрүп каап, оон иштинче холурт кылдыр хире халаан.

Эзтке, ханга шымдылаан аш хартыга ушкан чудук кырынга олура, хайыраан кодланы хей черге өскүнүп алганынга хараадааш, кодланың кире берген хос чудуунче чүткүп кирип каап-тыр эвеспе. Чудук хозунче чүткүп кирерге, хартыганың чүглери чылбыгыр болгаш, чылгыры аажок болган. Чудуктун хозу бөрзе-бөрзе тарлап эгелээн. Баштай киргеш кодан чудуктун ирик черинге баргаш, соондан хартыганың чүткүп кирип орар аажын дыннааш, ирикче кастынып, соонда үдүн дүй тептинип каапкан.

Харамдыккан хартыга-даа чүү боор, хос чудуктун тар черин арай боорда чүткүп эртип кээрге, ут мунгашталган. кодан чок. Ам дедир үнер ужурга таварышкан. Үндүнер чүве кайда боор! Чалгыннары, чүглери ирик чудуктун шааараш черлеринге ызыртынып, дедир тептиккеш, хартыганы салбаан. Хоптак хырын өөзин өлүрер деп чүве ол ышкажыл.

Бир эвес кажар дилгижек эвес болза, тын девичээш, хос чудук иштинге дүй тептинип алган хөөкүй кодан ол хайлыг хартыга-биле кады аная амы-тынын оскунар турган ийик.

Дилгижек халаан кодаанын соондан истеп сүргеш, кодан биле хартыганың кире берген хос чудуунга кээп-тир. Дилги шиштегер думчуун хос чудук иштинче суккаш, чыдыргаан. Чыт-ла эвес чыт келир мындыг болган. Дилги дыжы кулаабиле дынналаан. Хос чудуктун иштинде бир-ле түве далдыраар, дөлдүрөөр, чыргыраар, ыжылаар боор-тур. «Кодан ол-дур» деп бодаан, хоптак дилги-даа хос чудукче база-ла холурадыр соястап кирип каан иргин. Тар черге тырлы бергеш, үнүп чадаан, дедир чүткээш далдырткайнып, алгырган хартыгага чеде бергеш, дилги ону үзе-чаза соп, үндүр тыртып ап-тыр. Кодан сүрген ийи хорган дайзынның демисели ынчаар доозулган.

Хоруп чыткан кодан хос чудуундан кастынып үнгеш, хосту, шелээн хөкпөөликтеп чоруй барып-тыр.

Куулар АРАКЧАА.

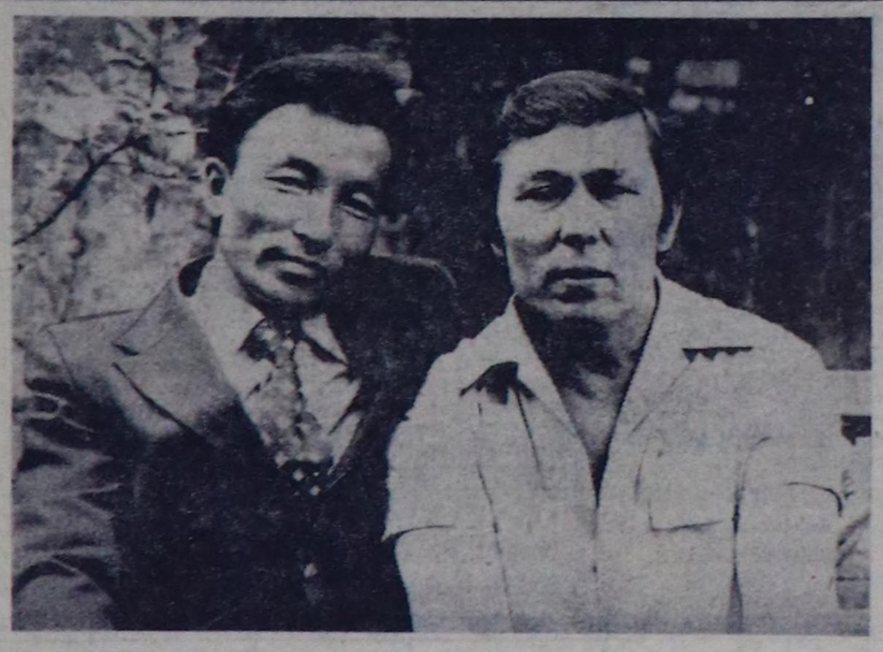

ЧУРУКТА: совет чурукчу В. Ф. Жабский бяле моол чурукчу Э. Сухээ Совет-Тыванын найысылалы Кызылга болган ужуражыышкын соонда.

В. КОМПАСОВТУҢ фотозу.

ФОТО-КӨРГҮЗҮКЧҮ-ДАА ТОДАРАДЫП ЧАДАШКАН

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр. С. Вайнтраубас). 100 метрге чарышка кымның тиилээнин фото-көргүзүкчү-даа тодарадып чадап каан. Знаменский халшыкыларга турасхаатган маргылдаага ийи кижи: олимпийжи чемпион, Киев чурттуг Валерий Борзов болгаш ленинградчы Николай Колесников тиилекчи болганнар: 10,45 секунда.

Хөрээженнерден Донда-Ростовтан келген 20 харлыг студент Людмила Кондратьева түс метрни 11,35 секундада маннап эрткеш, тиилекчи болган. Ол мырынай чоокта чаа Берклиге АКШ-тың шилиндек командазы-биле маргылдаа үезинде түс метрни 11,49 секунда иштинде халып эрткен. Людмиланың бодунуң чугаалап турары-биле алырга, бо чылын ону оон-даа «дүрген» секундада халып эртерин кордап турар.

Көпөө шывадаарынга ССРЭ чемпиону Николай Гребнев тиилеп—ону 86:36 метр чедир, а ядро октаарынга—Ленинград чурттуг Светлана Мельникова бирги черни ап—ону 19:80 метр чедир октаан.

Хөрээженнерден узунун халыырынга Куйбышевтен келген Ирина Тимофеева тиилээн. Оон түннели 639 сантиметр. Ийиги черде Ворошиловградтың спортчузу Татьяна Скачко болган.

Киев чурттуг 26 харлыг Анатолий Соломин 20 километрге дүрген кылашка тиилээн—ол ону 1 шак 23 минута 29,8 секундада эрткен.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ СУДУНДА

МОСКВА. (СЭТА). «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарның Москвада корреспондентилери Геральд Д. Пайперге болгаш Крейга Р. Уитниге хамаарыштыр ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң негелде хөрээн июль 18-те Москваның хоорай судунга хей-ниити төлөлекчилериниң, совет болгаш даштыкы журналистериниң киржилгези-биле сайгарып көрген.

Г. Пайпер болгаш К. Уитни олар ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң адрезинге хамаарыштыр каржы нүүлдөөшкиниг материалдарны үстүнде айыткан солуннарга парлаанар. Бо журналистер антисоветчи ажыл-чорудулгазы дээш шиитпирген З. Гамсахурдианың Төп телевидениениң «Ye» деп программазынга чугаазын кеге чүүл кылдыр көргүскеш, З. Гамсахурдиа ындыг янзылыг медеглелди телевидениеге кылбаан деп боттарының материалдарынга бадыткаан турган.

Организацияларның болгаш хамаатыларның ат-алдарын болгаш төлептиг чоруун парлалгага нүүлдөөр чоруктан камгалаар дугайында РСФСР-ниң негелде кодекизиниң 7 үүлүнге дүүштүр Күртелерадионуң негелдезин хүлээп алган болгаш бо айтырыгга хамаарыштыр чогуур тайылбырны болгаш бүүредилгелерни кылырын негекчиге болгаш харылакчылар — америк корреспондентилер Г. Пайперге болгаш К. Уитниге саналдаан. Америк корреспондентилер бижимел тайылбырны берген, ынчалза-даа суд сайгарылгазынга келбээннер.

Суд РСФСР-ниң негелде чорудулга кодекизиниң 14 болгаш 50 үүлдериниге дүүштүр талаларның хамаарылгазын долузу-биле база бүгү талалыг тодарадыры-биле суд хуралынга Күртелерадионуң төлөлекчилерин дыннаан, америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң материалдарын, З. Гамсахурдианың чугаазын бижип көргүскен хөлганы херек талазы-биле өскеда бүүредиглерни ыяк сайгарып көрген. Оон соонда хереги З. Гамсхурдианы залче чалаан. «Мээн медеглелимни — мээн чөпшөөрелимни өзугаар бижидип, тырттырган түве, судка көргүскен телебижидилгениң утказы мээн чугаалаан медеглелимге долузу-биле дүгжүп турар-дыр» деп, З. Гамсахурдиа тодаргайы-биле өчөөн.

Суд америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң бижимел тайылбырларын сайгарып көрген, ынчалза-даа негекчиниң хомудалын шын эвес деп көргүзер тайылбырны тыпкаан.

Оон түннелинде Москваның хоорай суду америк корреспондентилерге хамаарыштыр Күртелерадионуң негелдезин үндезининг болгаш хандырар деп көрген. Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң «Балтимор сан» база «Нью-Йорк таймс» солуннарга парлаткан медөөлери Күртелерадионуң болгаш оон ажылдакчыларының ат-алдарын, төлептиг чоруун кызагдаан нүүлдөөшкин болган деп суд доктаатган.

Боттарының нүүлдөөшкиниг үүлдерин шын эвес деп миннир дугайында материалдарны «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарга азы совет парлалгага кылырын Г. Пайперге болгаш К. Уитниге суд дааскан. Суд эртиверинге үндүрген чарыгдалдарны олардан төледирин доктаатган.

ФУТБОЛ

ИЙИ УКРАИН КОМАНДА УЖУРАЖЫР

ССРЭ-ниң кубогу дээш түннел оюнга августуң 12-де ийи украин команда—«Динамо» (Киев) болгаш «Шахтёр» ужуражып, күжүн шенежири арткан. Киевчилер ындыг эргени июльдуң 19-та боттарының шелүнге Москваның торпедожуларын харыы оюнга ужуражкаш, 2:1 санныг уткаш, чедип алган. Киевке оюнуң түннели база-ла Москвага оод мурнунда ужуражыышкынның түннели ышкаш, шак-ла ындыг болган. Ынчалза-даа саннарны чедип алганы бичии өске боор, торпедожу Васильев оюнуң баштайгы дөрт минутазында-ла бөмбүкү киир тепкеш, санны ажыткан. Оон соонда Москвага болган ужуражыышкынның маадыры Бережной санны дораан-на деннеп каан. Шиитпирлиг ийиги бөмбүкү Онищенко автозаводчулардың хаалгазынче киир тепкен.

«Шахтёрнуң» ойнакчылары сөөлгү оюнуң түннели кандыг-даа болур болза, Европа чурттарының кубоктарын алган командалар-биле ойнаар эргени чаалап алганнар. А Киевтиң «Динамозу» Европа чурттарының чемпионнары-биле кубок дээш ойнаар. «Шахтёр» команда Испанияның «Барселона» дээр сураглыг командазы-биле Испанияга барып ужуражыр ужурлуг.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Саян амыдыралында ном».
11.40—«Алдын мина». Уран-чечен телефильм. 2-ги серилзы.
12.50—«Чаашкын соксавас. таанда». Документалдыг телефильм.
13.20—«Ногаан делгемнер-биле». Фильм-концерт.
13.50—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Ак баштыг гвардия», «Секретарьлар», «Бистиң ікол хлевивис».
17.00—«Шыдыраа школазы».
17.30—«Москва болгаш москвачылар».
18.00—«Кижиже базымнар». Шылгарангай полик башкы Януш Корчактың торуттунген хүнүнден бөөр 100 чыл болганынга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Шыланам». Ургларга программа. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук башкарып чорудар.
18.50—Телемедөөлер.
19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медөөлер.
19.45—«Англиада спорт».
20.15—«Кодээ ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
20.35—«Уильям Шекспир». Хей сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7, 6-гы сериялары.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«В. В. Маяковскийниң торуттунген хүнүнден бөөр 85 чыл болганынга тураскаатган кежээ». Политехниктиг музейден дамчыдылга.
00.50—01.30—Джек Парселлдиң удуртулгазы-биле оркестр ойнаар. Төвгенде—медөөлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Улустуң аялгалары».
18.45—«Чаңгылы шуптузу дээш, шуптузу чаңгылы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Дүжүп бербестер». Уран-чечен фильм.
20.50—21.20—«Расул Гамзатов». Телефильм.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге диңмирөөшкиниг чаъс болур. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттың дүгени секундада 6—11, өй-өйде 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга боранаар, диңмирөөр. Хаттың дүгени секундада 6—11 метр чедер. Агаар дүне 15—17, хүндүс 24—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пар херек» 10.00, «Салым-чолдуг белээ». 12.15, 14.00, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыны» 9.40, «Аныяк Робин Гуд» 11.10, 12.50, 14.30, 16.10, «Бажың иштинде өг-буле чуруу» 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг диштиң делегей долгандыр аян-чоруу» 10.00, «Кат-нем болуңар» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүнекиде от» 15.00, «Кызыл дишкурьерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Каргыс шагдаа кадайланган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакториуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң келбейн баргалда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2149.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының залазы-биле өскелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1). ТС—01008